

Aleksandar Palavestra

Usamljeni arheolog. Terenski metod Miloja M. Vasića

Recenzija rukopisa

Staša Babić, redovni profesor

Odeljenje za arheologiju

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

U Beogradu, 22. juni 2020.

Rukopis Aleksandra Palavestre predstavlja suštinsku prekretnicu u srpskoj arheologiji, po svojoj temi i teorijsko-metodološkom pristupu, a posebno po zaključcima koji se tiču čitavog spektra fundamentalnih pitanja discipline u našoj sredini. Neposredna tema ovog teksta je način na koji je Miloje M. Vasić, nesumnjivo najznačajnija ličnost u ranim fazama uspostavljanja akademske arheologije u Srbiji, sprovodio terenska istraživanja i kako je njegov način terenskog rada uticao na sledeće etape njegovog istraživanja – interpretacije prikupljene građe i najzad narative o prošlosti koje je predstavljao akademskoj i široj javnosti.

Tekst Aleksandra Palavestre počiva na temeljno argumentovanom teorijskom stavu da su sve etape istraživačkog rada nužno povezane u međusobnu epistemološku zavisnost, te da stvaranje *arheološkog zapisa*, koje počinje činom identifikovanja, dokumentovanja i klasifikovanja materijalnih tragova prošlosti prilikom iskopavanja, neizbežno uslovljava sve dalje istraživačke postupke i krajnje interpretacije. Ova uzajamna sprega deluje i u obrnutom pravcu, pa teorijske pretpostavke uslovljavaju odabir tehnika prikupljanja i primarne obrade podataka, u slučaju arheologije – artefakata i drugih materijalnih tragova ljudskog prisustva. Štaviše, prethodna očekivanja i unapred postulirani zaključci, ne nužno teorijski osvešćeni i obrazloženi, mogu dovesti do toga da se već u fazi prikupljanja vrši (namerna ili ne) selekcija podataka koje je moguće opaziti.

Polazeći od ovih stavova, iscrpno obrazloženih u sociologiji i filozofiji nauke, pa i u samoj arheologiji, Aleksandar Palavestra podvrgava minucioznoj analizi neuralgičnu tačku istorije srpske arheologije – pogrešnu hronološku i kulturnu atribuciju koju je Miloje M. Vasić pripisao jednom od najznačajnijih lokaliteta praistorije Balkana, pa i čitave Evrope – Vinči kraj Beograda. S obzirom da je ova greška potekla od jednog od prvih akademskih predavača arheologije u Srbiji i ličnosti čiji je autoritet određivao pravce discipline u zemlji nekoliko decenija pre i posle II svetskog rata, čitava arheološka zajednica njegovih neposrednih i kasnijih naslednika bila je prinuđena da se prema njoj odredi. Aleksandar Palavestra s pravom ističe da je

odabrani put veoma dugo podrazumevao zamagljivanje čitavih segmenata Vasićevog istraživačkog puta, zapostavljanje ograničenja koja su sputavala kritičko sagledavanje njegovog rada i svojevrstnu mitologizaciju „oca-osnivača“. Iako je pogrešno datovanje nalaza iz Vinče neizbežno prevaziđeno, nastavljači Vasićevog rada veoma retko su posezali za objašnjenjem razloga zbog kojih je do njega uopšte došlo, uglavnom se ograničavajući na anegdotski pristup i ističući da se radi o njegovom poznom stavu, koji ne utiče na druge aspekte Vasićevog značaja za razvoj arheologije u Srbiji. Međutim, analiza A. Palavestre, koja seže do Vasićevih ranijih terenskih istraživanja (Jablanica, Žuto Brdo, Gradac), koja su prethodila njegovim opsežnim i dugotrajnim radovima na Vinči, ukazuje na kontinuitet njegovog istraživačkog postupka, a pre svega na ulogu i značaj koji je Vasić pripisivao terenskom radu. Palavestra uverljivo dokazuje da je već od samog početka svojih terenskih istraživanja Vasić polazio od unapred ustanovljenih stavova o prošlosti centralnog Balkana i materijalni tragovi koje je prikupljao iskopavanjima selektovani su, interpretirani i publikovani pretežno kao ilustracija već formulisanih narativa. Njegove tehnike iskopavanja i dokumentovanja pokazuju se kao nedovoljno rigorozne u poređenju sa drugim istovremenim arheološkim praksama. Veoma slobodno korišćenje analoškog postupka pri deskripciji i atribuciji, pa i u krajnjoj interpretaciji, stalna je odlika Vasićevog istraživačkog postupka.

Aleksandar Palavestra prati genezu Vasićevog teorijsko-metodološkog pristupa, koji je imao dalekosežne posledice po razvoj arheologije u našoj sredini, na osnovu opsežne analize sve dostupe arhivske građe, dokumentacije sa Vasićevih iskopavanja, izveštaja podnetih nadležnim institucijama i publikovanih u stručnim i naučnim glasilima, prepiske sa drugim značajnim ličnostima na arheološkoj i široj kulturnoj i društvenoj sceni Srbije Vasićevog vremena, kao i na osnovu kritika koje je međunarodna stručna javnost iznosila još u toku samih istraživanja. Na taj način, jedan od osnivača srpske arheologije kontekstualizovan je u svojem vremenu i odmeren prema onome što je u tom trenutku bio disciplinarni standard. Posledice svođenja njegove pogrešne hronološke atribucije Vinče na sporedan detalj u njegovoj inače uzornoj arheološkoj biografiji dovele su do toga da ne samo da je čitav niz Vasićevih metodoloških nedoslednosti i interpretativnih proizvoljnosti koje su iz toga sledile veoma dugo ostao bez kritičke procene, već su mnoge njegove prakse prećutno postale opšteprihvaćene među njegovim naslednicima. Vremenom su izvori mnogih stalnih mesta srpske arheologije koja i danas opterećuju njeno puno napredovanje tako ostali skriveni i bez adekvatnog tumačenja. Nesvakidašnja sveobuhvatnost i rigoroznost rada Aleksandra Palavestre na lociranju izvorišnih problema zato je nezaobilazan korak u prevazilaženju teorijsko-metodoloških opterećenja naše arheologije, koje su nastale i perpetuirane zahvaljujući ključnoj ulozi neprikosnovenog disciplinarnog autoriteta koji je decenijama uživao Miloje M. Vasić.

Rukopis Aleksandra Palavestre *Usamljeni arheolog* nesumnjivo svedoči o punoj zrelosti svojeg autora, teorijskoj promišljenosti i utemeljenosti istraživačkih postupaka i rigoroznosti argumentacije. Bibliografija ovog rukopisa, osim što je zavidnog obima, svojim sadržajem svedoči o izuzetno širokoj erudiciji i savršenom poznavanju tekućih debata u arheološkoj teoriji na međunarodnom nivou. Otvarajući i zalazeći u dubine disciplinarnog prošlosti, razbijajući sigurne i površne ocene o pouzdanim „stalnim mestima“ istorije srpske arheologije, ovaj tekst uspostavlja nužnu kritičku distancu u odnosu na lokalno-specifične karakteristike disciplinarnog

razvoja, što je od nesumnjivog značaja na regionalnom nivou. Nadalje, u evropskoj i svetskoj arheološkoj literaturi poslednjih decenija sve je zastupljeniji stav da je za opšte unapređenje discipline nužno detaljno sagledavanje različitih trajektorija razvoja, koje su zavisne od niza međusobno isprepletanih činilaca, od pojedinačnih društvenih, političkih i kulturnih uslova do intelektualnih tradicija u okviru kojih su arhelozij razvijali svoje pristupe i alate. Temeljno promišljanje sopstvene disciplinarne prošlosti, kakvo je preduzeo Aleksandar Palavestra, na taj način daleko prevazilazi lokalni značaj i uključuje se u daleko širi projekat preispitivanja daljeg razvoja arheologije i njenog mesta u savremenom društvu. Narativi o prošlosti predstavljaju snažno uporište identitetskih određenja i zato je posebno značajno uvek iznova razmatrati načine njihovog nastanka, teorijske osnove, metodološke postupke i akumulaciju znanja unutar segmenata arheološke zajednice. Aleksandar Palavestra svojim je radom na nasleđu koje je u srpskoj arheologiji ostavio Miloje M. Vasić stvorio nove pouzdane parametre za dalji razvoj discipline i prevazilaženje nekih od njenih ključnih opterećenja, ne samo u Srbiji, već i u regionalnim i evropskim okvirima. U potpunosti sam uverena da rukopis monografije *Usamljeni arheolog. Terenski metod Miloja M. Vasića* predstavlja izrazito uspešnu studiju, neophodnu za unapređenje arheologije u Srbiji i njenog mesta na međunarodnoj stručnoj sceni, i sa velikim zadovoljstvom preporučujem njeno štampanje.

Staša Babić, redovni profesor

Odeljenje za arheologiju

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu